

ДИТЯЧА ОПЕРА: ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЧИ ПЕРЕЖИТОК?

Ігнатівська Оксана Іванівна,

провідний концертмейстер кафедри музичного мистецтва
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0003-3995-7187

Карпенко Євген Віталійович,

доцент кафедри сценічного мистецтва, естради та методики режисерування
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0002-4867-9986

У статті розглядається проблематика функціонування дитячих музичних театрів та здійснюється спроба визначення їхньої ролі в естетичному вихованні дітей. Співати, танцювати, імпровізувати люблять майже всі діти, незалежно від віку, адже творчість є природною рисою дитини. Тому для виявлення талантів і можливостей дітей необхідно, щоб вони спробували свої сили в різноманітних видах художньо-естетичної діяльності. Участь у оперних постановках музично-театрального гуртка надає величезні можливості для перших творчих виявів дітей. Під умілим керівництвом у дитині запалає вогник творчості, вона відчує радість пізнання, усвідомить себе особистістю, відкриє прекрасне в мистецтві й житті.

Проте і досі дитячі оперні гуртки залишаються великою рідкістю. Керівникові такого театру зазвичай дуже складно вирішити всі організаційні та творчі питання особисто. Необхідно продумати концепцію майбутньої вистави, підібрати дітей-виконавців. Забезпечити виставу декораціями і костюмами – також не просте завдання. Але ті, хто спостерігав, з яким захопленням діти беруть участь в репетиціях та виставах зразкового дитячого музичного театру «Дзвіночок», який донедавна діяв у сумському Палаці дітей та юнацтва, могли переконатися, що постановка дитячих опер варта наполегливої праці. Тим більше, що юні артисти виступали не для себе, а перед широким загалом. Публіка, і дитяча і доросла, завжди щиро вітала юних артистів театру «Дзвіночок» гучними оплесками. Таким чином, можна погодитися з думкою, що дитяча опера є потужним засобом естетичного виховання дітей. Тому необхідно об'єднати зусилля науковців, педагогів і театральних діячів стосовно створення методики роботи з дитячим музичним театром і впровадження цієї методики у практику.

Робота в музичному театральному гуртку згуртовує дітей, розвиває в них відповідальність за спільну справу.

Для відродження і розвитку жанру дитячої опери в Україні було б корисно доручати здобувачам освіти, які проходять педагогічну або виробничу практику здійснювати постановки невеликих оперних вистав, або їх фрагментів. Привертають увагу дослідження постановки дитячих опер силами студентів педагогічних навчальних закладів.

Жанр дитячої опери потребує популяризації серед широких верств населення з тим, щоб розширити коло потенційних виконавців і їх шанувальників.

Ключові слова: естетичне виховання дітей, дитяча опера, дитячий музичний театр, постановка оперних вистав.

Ignatovska Oksana, Karpenko Yevhen. Children's opera: a means of aesthetic education or a relic?

The article examines the problems of the functioning of children's musical theaters and attempts to determine their role in the aesthetic education of children. Almost all children, regardless of age, love to sing, dance, and improvise, because creativity is a natural trait of children. Therefore, to reveal the talents and capabilities of children, it is necessary for them to try their hand at various types of artistic and aesthetic activities. Participation in opera productions of a musical and theatrical group provides enormous opportunities for the first creative manifestations of children. Under skillful guidance, a spark of creativity will ignite in a child, she will feel the joy of knowledge, realize herself as a person, and discover the beautiful in art and life.

However, children's opera groups still remain a rarity. It is usually very difficult for the head of such a theater to solve all organizational and creative issues personally. It is necessary to think over the concept of the future performance, select child performers. Providing the performance with scenery and costumes is also not an easy task. But those who watched with what enthusiasm the children participate in rehearsals and performances of the exemplary children's musical theater "Dzvinochok", which until recently operated in the Sumy Palace of Children and Youth, could see that the production of children's operas is worth the hard work. Especially since the young artists performed not for themselves, but in front of the general public. The audience, both children and adults, always sincerely welcomed the young artists of the "Dzvinochok" theater with loud applause. Thus, one can agree with the opinion that children's opera is a powerful means of aesthetic education of children. Therefore, it is necessary to combine the efforts of scientists, teachers and theater figures in creating a methodology for working with children's musical theater and implementing this methodology in practice.

Work in a musical theater group unites children, develops in them responsibility for a common cause.

For the revival and development of the genre of children's opera in Ukraine, it would be useful to entrust students undergoing pedagogical or production practice with staging small opera performances, or their fragments. Experiments on staging children's operas by students of pedagogical educational institutions attract attention.

The genre of children's opera needs to be popularized among the general public in order to expand the circle of potential performers and their fans.

Key words: aesthetic education of children, children's opera, children's musical theater, staging of opera performances.

Вступ. Необхідність естетичного виховання дітей сьогодні не викликає сумнівів. «Метою цивілізованого суспільства є всебічно і гармонійно сформована особистість. Цей ідеал не втратив своєї значущості протягом сторіч, починаючи з афінської системи виховання, де й зародилося розуміння гармонійної особистості» [2, с. 81].

Чимало досліджень присвячено важливості естетичного виховання. Наприклад, Ю. С. Юцевич, відмічає, що музично-естетичне виховання є «цілеспрямованим розвитком музичних здібностей особистості, вихованням цілісного відчуття, переживанням й розумінням образного змісту музичних творів, засвоєнням суспільно-історичного досвіду музичної діяльності, спрямованої на формування й розвиток засобами мистецтва естетичних почуттів, переживань, понять, інтересів, потреб, смаків, оцінок, образного мислення, творчих здібностей, гуманістичного ставлення до навколишнього життя і мистецтва» [7, с. 92].

Заняття малюванням, музикою, танцем сприяють розвитку творчих здібностей та допомагають формуванню ціннісних орієнтацій особистості. В. С. Ульянова підкреслює позитивну роль театрального мистецтва у виховному процесі: «Театр здійснює «катарсичний» вплив на молоду особу, тобто очищує її від соціально шкідливих думок та емоцій» [6, с. 172].

Співати, танцювати, імпровізувати люблять майже всі діти, незалежно від віку, адже творчість є природною рисою дитини. Тому для виявлення талантів і можливостей дітей необхідно, щоб вони спробували свої сили в різноманітних видах художньо-естетичної діяльності. Участь у оперних постановках музично-театрального гуртка надає величезні можливості для перших творчих виявів дітей. Під вмілим керівництвом у дитини запалає вогник творчості, вона відчує радість пізнання, усвідомить себе особистістю, відкриє прекрасне в мистецтві й житті.

Проте і досі дитячі оперні гуртки залишаються великою рідкістю. Керівникові такого театру зазвичай дуже складно вирішити всі організаційні та творчі питання особисто. Необхідно продумати концепцію майбутньої вистави, підібрати дітей-виконавців. Забезпечити виставу декораціями і костюмами – також не просте завдання. Інколи доводиться чути думки, що дитяча опера не варта таких значних зусиль, краще нехай діти окремо поспівають, потанцюють, і всі будуть задоволені. Але ті, хто спостерігав, з яким захопленням дітлахи беруть участь в репетиціях та виставах зразкового дитячого музичного театру «Дзвіночок», який донедавна діяв у сумському Палаці дітей та юнацтва, могли переконатися, що постановка дитячих опер варта наполегливої праці. Тим більше, що юні артисти виступали не для себе, а перед широким загалом. Публіка, і дитяча і доросла, завжди щиро вітала юних артистів театру «Дзвіночок» гучними оплесками. Таким чином, можна погодитися з думкою, що жанр дитячої опери не є архаїзмом, а може бути потужним засобом естетичного виховання дітей.

Звичайно, від керівника музичного театру залежить успіх справи. І необхідно розбиратися і в вокалі,

і в сценографії, вміти опрацьовувати сценічний рух. Звичайно, такі різнобічні здібності має не кожний музикант. А тримати режисера та хореографа при музичному театрі нереально. Проте в організаційному плані насправді питання консультацій режисера та хореографа може легко вирішити дирекція закладу, на базі якого працює музичний театр: робота з музично-театральним гуртком за необхідності має бути включеною в навантаження відповідних фахівців.

Запропонований матеріал розкриває секрети для вчителів-ентузіастів як організувати музичний театральний колектив, підготувати його до виступів та успішно долати труднощі й постійно вдосконалюватися.

Матеріали та методи. Предметом дослідження є постановка дитячих опер силами ряду творчих колективів України. Найбільше матеріалу для аналізу надав Зразковий дитячий музичний театр «Дзвіночок» Сумського Палацу дітей та юнацтва, бо цей колектив успішно діяв протягом 2001–2023 років на постійній основі. Постановки опер в загальноосвітніх та музичних школах міст Суми та Чернівці не були регулярними, проте також представляють інтерес для дослідження.

Аналізуючи діяльність «Дзвіночка», необхідно згадати про незмінного керівника театру Ірину Володимирівну П'янкову. Будучи за освітою піаністкою, вона фактично виконувала обов'язки режисера і педагога-вокаліста, паралельно навчаючи учасників гуртка нотній грамоті. За роки роботи І. В. П'янкова поставила близько двох десятків дитячих опер різних авторів. Зразковий дитячий музичний театр «Дзвіночок» був переможцем численних фестивалів-конкурсів, таких, як «Барвіста осінь», «Зимова фантазія» (Київ), «Казка у Гаю» (Львів), «Щедрик збирає друзів» (Кам'янець – Подільський) та інші.

Відомо, що оперний жанр є синтетичним. Тут поєднуються спів, танець та театральне дійство. Дитяча опера – не виключення. Звичайно, вона має свої особливості: розмовні діалоги наближають її до жанрів мюзикла та оперети. Синтез мистецтв сприяє тому, що дитяча опера стає ефективним засобом естетичного виховання. Дослідники підкреслюють, що «Оперний жанр, історія якого охоплює понад чотири століття, не залишається статичним і перебуває в постійному розвитку. З плином часу він трансформується, і з'являються його нові різновиди. До одного з таких відноситься так звана дитяча опера в усьому її розмаїтті. На відзнаку від усталеного жанру, вона пройшла стрімкий шлях свого становлення, починаючи з доби романтизму, здобула типові риси у ХХ столітті та продовжує свою еволюцію, чуйно відгукуючись на зміни в художньо-естетичному просторі музичної культури» [1, с. 1].

Постановка проблеми. Труднощі, які спіткає жанр дитячої опери викликані не стільки матеріальними умовами, скільки відсутністю розробленої методики роботи з оперними гуртками. Проблема збереження дитячої опери, як самобутнього пласту національної культури актуальна і потребує вирішення.

Задачі дослідження:

1. Визначення значущості жанру дитячої опери в естетичному вихованні молоді.

2. Аналіз постановок дитячих опер силами Зразкового дитячого музичного театру «Дзвіночок» Сумського ПДЮ та окремих загальноосвітніх та музичних шкіл міст Суми і Чернівці.

3. Узагальнення досвіду постановки дитячих опер та формування методичних підходів для відродження та розвитку дитячого оперного жанру.

Те, що оперний жанр є потужним засобом естетичного виховання, підтверджується висловлюваннями українських вчених стосовно складових оперного мистецтва. Музика є невід'ємною складовою опери. На переконання О. Рудницької, «...саме музика, яку вирізняє процесуальність, відсутність будь-якої наочної конкретності, предметного зображення, хронології подій, якнайбільше вимагає від сприймаючого емоційної чутливості, фантазії, творчої ініціативи, асоціативного мислення, спостережливості, тобто тих якостей, що іноді бувають кориснішими для людини, ніж отримана нею сума знань» [4, с.127].

О. Ростовський підкреслює, що «виховання музикою не є ізольованим процесом, а пов'язане із соціальним і загальним психічним розвитком учня, здійснюється в контексті становлення цілісної особистості людини» [3, с. 87].

Ряд дослідників виокремлює важливість занять співом, або хореографією: «Танцюючи, особистість примножує мудрість попередніх поколінь – саме завдяки хореографії можливо переноситися в минуле й набувати художньо-естетичного досвіду, «переселятися» в інші країни, епохи» [5, с. 210].

Слід зазначити, що сьогодні жанр дитячої опери привертає увагу вчених та педагогів. Феномен дитячої опери досліджували Н. Брюсова, М. Бурбан, К. Гаврильчик, О. Єрмаков, Н. Изуграфова, Н. Карпенко, Т. Квірікадзе, М. Лапіна, Д. Романець, П. Соловійов, К. Сорокіна, О. Якимчук. Дослідники підкреслюють помітне місце дитячих опер в музичному ландшафті України. О. Кузьміна пропонує виділити два жанрові різновиди дитячої опери: «Перший із них названо нами «опера для дітей-виконавців». Другий різновид, виходячи з його типових ознак, найменовано «оперою для дітей-слухачів» [1, с. 13]. Дослідники сходяться на думці, що дитяча опера є не менш потужним засобом естетичного виховання, ніж її складові (спів, театр, танець). Висловлюючи побажання відроджувати та розвивати дитячий оперний жанр слід визнати, що повноцінної методики роботи з дитячим музичним театром поки не існує. Запропоноване дослідження має на меті дещо заповнити цю прогалину.

Методи дослідження: спостереження, аналіз, синтез, узагальнення.

Аналіз постановок дитячих опер Зразкового дитячого музичного театру «Дзвіночок» Сумського ПДЮ, загальноосвітніх та музичних шкіл міст Суми та Чернівці. Особливістю діяльності Зразкового дитячого музичного театру «Дзвіночок» було те, що вона трималася на ентузіазмі та винахідливості керівника театру Ірини Володимирівни П'янкової. Слід відзначити відданість керівниці справі естетичного розвитку

дітей. Ірина Володимирівна обирала лібрето (інколи писала сама), знаходила композитора, розробляла сценографію, організувала пошиття сценічних костюмів, розучувала партії з солістами та хором. В постановках допомагали хореографи, які забезпечували постановку танців. Але діяльність театру трималася не на одному ентузіазмі. В діяльності театру «Дзвіночок» можна простежити певні методичні підходи, закономірності, які слід узагальнити та запропонувати музикантам та режисерам, які мають схильності до роботи з оперним жанром.

В будь якій справі важливим є ясне уявлення результату. В діяльності керівника театру «Дзвіночок» ця якість проявилася досить яскраво. Бачення сцени, вміння продумати розстановку персонажів в кожній виставі сприяло успіху. Маючи достатньо ясну мету, керівник знаходить до неї шлях. І, таким чином, заняття проходять енергійно, ефективно. Хоч концепція вистави може дещо корегуватися в процесі репетицій, але план допомагає швидкому досягненню творчого результату.

Театр «Дзвіночок» використовував у виставах фонограми-мінус. З одного боку, такий підхід приваблював і учасників, і слухачів завдяки барвистому, досить якісному звучанню фонограми. В той же час важливою дійовою особою ставав звукорежисер, бо він мав своєчасно вмикати і вимикати звучання електронного акомпанементу. Крім того, співаки не отримували права на помилку, бо фонограма – не концертмейстер, вона «не підхопить» соліста. Варто зазначити, що учасники театрального гуртка добре освоїлися зі співом під фонограму. Театр успішно виступав перед глядачами, перемагав у численних конкурсах.

Глядачі систематично відмічали якість сценічних костюмів. Керівникові вдавалося організувати батьків, які з придбаних в магазинах second hand речей шили яскраві костюми. Витрати були мінімальними, а вистави ставали яскравими. Ірина Володимирівна підтримувала в колективі творчу дисципліну. Діти не боялися її, проте слухалися, виконували вимоги керівника. Інколи П'янкова могла підвищити голос, проте не було помітно, що дітей це ображає. Керівник слідкував за тим, щоб зауваження і заохочення були справедливими. В театрі «Дзвіночок» була традиція вітати усім колективом іменинників. На перший погляд, така подія ніяк не пов'язана з творчою майстерністю, але таким чином учасники театру ставали більш дружніми, відчували, що вони – одна сім'я.

В театрі «Дзвіночок» більшість учасників були молодшого шкільного віку. Проте можна було спостерігати і старшокласників. Час від часу, за необхідності, у виставах брав участь співробітник Палацу Сергій Юрійович Дяченко (наприклад, у виставі «Пригоди Барвінка»).

Значною мірою успіх діяльності Зразкового дитячого музичного театру «Дзвіночок» забезпечувався талантом і ентузіазмом його незмінного керівника П'янкової Ірини Володимирівни. Проте, узагальнюючи досвід діяльності театру, можна знайти певні закономірності, які можуть лягти в основу створення методики роботи з дитячими

музичними театральними гуртками. Зауважимо, що до Палацу дітей та юнацтва І. В. П'янкova займалася постановками дитячих опер в сумських загальноосвітніх школах № 4 та 23. Підходи до роботи з оперними гуртками в подальшому були перенесені до театру «Дзвіночок».

Стосовно постановки дитячих опер в загальноосвітніх та музичних школах міст Суми і Чернівці: тут можна знайти як спільні підходи, так і відмінності. Наприклад, Сумська ЗОШ №7 (Викладач Олена Лінченко) та Чернівецька ДМШ №3 (Викладач Наталія Кучеренко) віддали перевагу живому фортепіанному акомпанементу. І, хоч звучання музики втратило барви електронного оркестру, проте розвиток дії став більш органічним, бо концертмейстер чуйно реагував на події допомагаючи юним виконавцям. Стосовно сценографії можна стверджувати, що вона була більш продуманою у театру «Дзвіночок», бо системні заняття сприяли здобуттю досвіду і юними акторами, і керівником.

Стосовно танців у дитячих операх слід сказати окремо. Для якісної постановки танцю потрібен хореограф. Звичайно, і загальноосвітня, і музична школи не мають у своєму штаті хореографа. Тому можливості постановки танцювальних номерів тут досить обмежені. Але коли у Сумській середній школі №4 були запроваджені заняття з ритміки для учнів молодших класів і, таким чином серед викладацького складу з'явився хореограф, постановка дитячої опери «Бабка й мурашка» (лібрето Г. Приходько, музика Є. Карпенка) виділялася виразними танцювальними номерами.

Результати. Узагальнення досвіду постановки дитячих опер та формування методичних підходів для відродження та розвитку дитячого оперного жанру. Узагальнюючи досвід постановки дитячих опер в Сумському Палаці дітей та юнацтва, сумських СШ № 4, СШ № 7, СШ № 23 та ДМШ № 1, ДМШ № 3 м. Чернівці, можна зробити висновок, що жанр дитячої опери потребує сумісних зусиль музикантів, режисерів і хореографів для свого існування. Ці зусилля не можуть базуватися лише на ентузіазмі окремих особистостей, необхідна певна методична база, спираючись на яку, керівник театрального гуртку або вчитель музичного мистецтва загальноосвітньої школи міг би поставити оперну виставу. Відразу варто зауважити, що одному вчителю буде важко впоратися з проблемою, бажано мати помічників, які б допомагали в пошитті костюмів, постановці танців. Тоді можна буде розраховувати не лише на скромну невелику виставу, але й на справжнє оперне театральне свято.

Підсумовуючи практику організації постановки дитячих опер в містах Суми та Чернівці можна сформулювати певні поради для потенційного керівника дитячого оперного гуртка. Приступаючи до формування трупи театру, керівник має провести відповідну бесіду з адміністрацією школи або дому культури для розв'язання можливих проблем.

Дуже важливо знати:

– зацікавленість керівництва школи або палацу культури, класного керівника в організації дитячого музичного театру або музично-театрального гуртка;

– можливість створення необхідної матеріальної бази (репетиційна кімната, музичний інструмент, костюми, декорації і т. ін.).

Організація гуртка можлива на базі якогось одного класу, що допоможе краще врахувати вікові особливості дітей. Але тут може виникнути дефіцит солістів, необхідних для вистави.

На початковому етапі керівник прослуховує і набирає трупу Дітей (оптимальна кількість учасників 15–20), добирає репертуар, посильний для дітей, а вже потім підшукує на конкретні ролі відповідних виконавців. Часто ця робота відбувається паралельно. Інколи, як свідчить досвід, керівник гуртка шукає репертуар для конкретних солістів.

Поряд із такими колективами можуть функціонувати також гуртки, до яких входять діти різного віку. Так набагато легше розподіляти «контрастні» ролі (наприклад, Вовк і Заєць) і, до того ж, забезпечується кадрова наступність серед юних артистів.

Надалі доцільно створити підготовчу групу, в яку слід приймати всіх охочих. До виступів допускаються найбільш підготовлені діти, що є стимулом для артистів-початківців. Іноді до театрального гуртка приходять діти без яскраво виражених музичних і артистичних здібностей, але з великим бажанням працювати. Їх наполегливість під керівництвом педагога, як правило, винагороджується. Якщо ж учень тривалий час відчуває труднощі, скутість на сцені, йому слід запропонувати інші цікаві справи: бути освітлювачем, костюмером, художником-декоратором.

Досвід підказує, що доцільно залучати дітей до роботи в театральному гуртку, не загострюючи їхньої уваги на проблемі «цікаво – нецікаво». Відчувши творчу насолоду від виступу, більшість залучених школярів з захопленням продовжать заняття.

У дитячий театр з бажанням йдуть учні 1–4 класів; старшокласники, особливо хлопчики, зазвичай соромляться співати й танцювати на сцені. З часом у театрі виростають «свої» старші артисти і співаки. Чудовим підґрунтям для участі дітей у музично-театральних виставах є їхня музична підготовка, набута в музичних школах чи школах естетичного профілю, де вивчаються музична грамота, гра на інструментах, музична література, теорія музики, сольфеджіо. Це дозволяє керівнику розучувати оперні партії по нотах та розробляти більш складні сценічні образи.

Після набору трупи й визначення репертуару слід переходити до репетиційної роботи. Ролі у виставі розподіляються згідно з можливостями й віковими особливостями виконавців. Якщо ж учасники гуртка одного віку, можна враховувати зріст юних артистів. Важливою є постановка конкретної мети, завчасне визначення дати виступу. Час на підготовку і «обкатку» вистави повинен бути точно розрахований.

Незалежно від того, чи робота театрального гуртка розрахована на тривалий період, чи він створений лише для підготовки до огляду шкільної самодіяльності, слід ретельно продумати його організаційну структуру, сформувати раду гуртка, розподілити обов'язки серед її членів.

Така рада на чолі зі старостою обговорює й затверджує календарний план роботи, стежить за його виконанням, контролює виготовлення декорацій і костюмів, допомагає керівнику в процесі підготовки до виступу. Учні старших класів можуть виконувати обов'язки помічника режисера, який допомагатиме керівнику в репетиційній роботі, або ж адміністратора, який контролюватиме явку дітей на репетиції, діяльність членів ради. Завідувач постановочної частини контактує з художньою майстернею, якою керує, зазвичай, учитель малювання. Добре, якщо відповідальний за декорації учень уміє малювати. Відповідальний за костюми контролює їх своєчасне пошиття. В підготовці костюмів велике значення має допомога батьків.

Бажано, щоб театральний гурток працював під гаслом: кожному справа до душі, кожній справі – свій організатор. Завдяки рухливості організаційних структур гуртківець може виступати в різних «ролях»: в одній виставі як актор, в другій бути помічником режисера, у третій – освітлювачем або реkvізитором.

При цьому слід пам'ятати, що недостатньо правильно розподілити обов'язки, потрібно навчити дітей їх виконувати, формувати почуття відповідальності за доручену справу.

Керівник має бути уважним до успіхів і невдач своїх підопічних, вміти своєчасно похвалити маленького артиста за проявлену ініціативу, підбадьорити гуртківця, який старається, але йому ще не все вдається. Керівник оперного гуртку або театру має постійно дбати про репертуар і розуміти ті вимоги, які висуваються до дитячої опери:

1. Чіткість сюжетних ліній.
2. Умотивованість дій персонажів.
3. Контрастність музичних характеристик.
4. Наявність танцювальних номерів.
5. Виховне значення твору.

Кожна постановка оперної вистави повинна статті для дітей святом. Якщо правильно підібрано репертуар, своєчасно виготовлено костюми й декорації, вивчено вокальні партії і танцювальні номери, – можна розраховувати на успіх. Та найважливіше, щоб діти працювали із захопленням, із творчим вогником. Як свідчить досвід, звичайно юні артисти прагнуть до творчого самовираження. можливість дарувати людям радість завжди додає їм сили.

Керівниця театру «Дзвіночок» І. В. П'янкova завжди налаштовувала дітей на роботу дуже серйозно, виховувала в юних артистів відповідальність за спільну справу. Але це можливо при наявності постійної, системної діяльності колективу. Корисно привчити юних артистів звертати увагу на зовнішній вигляд одне одного: чи в порядку костюм, парик і т. п. Це розвиває дитячу взаємодію, підвищує якість вистав, полегшує роботу керівника дитячого театру.

Після вистави, коли зібрані й розвішані костюми, бажано колективно обговорити виступ. Така можливість керівнику надається не завжди. У такому разі йому слід обмежитися спочатку схвальними враженнями, а на найближчому занятті провести захоплюючий, мудрий роз-

бір. При цьому бажано, щоб першими висловилися учні, потім батьки, вчителі, останнім же повинен підбити підсумок керівник. Уже після перших 2–3 успішних виступів у дитячому музичному театрі формується те ядро колективу, яке має велике бажання працювати.

Корисними для продуктивної творчої роботи є поїздки в інші міста і села, участь у конкурсах. До таких гастролей діти звичайно ставляться дуже серйозно.

Слід мати на увазі, що в роботі гуртка чи в постановках трапляються непередбачувані моменти, невдалі виступи які можуть принести негативні емоції, розчарування. Але школярі повинні зрозуміти, що постійна активна творча робота над підвищенням своєї виконавської майстерності, уміння невимушено дарувати людям радість принесуть їм справжнє задоволення.

Досвід дитячого музичного театру «Дзвіночок» Сумського Палацу дітей та юнацтва дозволяє зробити висновок, що такий театральний гурток важливий не тільки для його учасників, а й для глядачів. Цінність оперних вистав полягає в живому спілкуванні виконавців і слухачів, діти в залі зазвичай емоційно реагують на те, що відбувається на сцені й не залишають байдужими юних акторів. Розуміючи умовність того, що відбувається, і домислюючи, придумуючи по ходу вистави те, що було недомовлене в лібрето, діти стають активними учасниками творчого процесу. Через емоційні враження глядачі наближаються до усвідомлення складних філософських істин, світоглядних понять. В цьому полягає велике виховне значення жанру дитячої опери.

Оволодіння технікою постановки голосу – процес складний і багаторічний, але елементарні прийоми правильного співу керівник по можливості демонструє й вимагає їх застосування з першого заняття.

Використовуються як індивідуальні заняття з розумування оперних партій, так і колективні репетиції. Вчитель пояснює дітям правила співацької постави – стояти або сидіти під час співу необхідно рівно, вільно, спираючись рівномірно на обидві ноги; дихати, не піднімаючи плечей; рот розкривати вільно, розтискаючи щелепи, не говорити під музику а «тягти» звук. Відпрацьовуючи окремі навички, бажано не тільки розумувати партії, а й застосовувати вправи-розспівки.

Під правильним співом розуміємо наявність вільного, повно забарвленого звука, що забезпечується економним кістково-абдомінальним диханням, напівпозіхом, при якому глотка злегка натягнута, а гортань утворює «рупор».

Працюючи з гуртківцями, вчитель зобов'язаний постійно пам'ятати, що голос – дорогоцінний дар природи і його слід дбайливо оберігати й використовувати розумно. Голоси дошкільнят і молодших школярів дуже тендітні, індивідуальні тембри їх ще яскраво не виявляються, а діапазон не перевищує октави. Починаючи з 7–8 років розвивається голосовий м'яз, який звичайно формується до 11–12 років. Керівник не має допускати перевтоми дитячих голосів.

Загальний час співу дошкільнят на репетиції не повинен перевищувати 7–10 хвилин, школярів – 25–30 хвилин, а на перших заняттях ще менше. Чергу-

вання різних форм творчої роботи (вокал, танці, сценічні рухи і т. ін.) дає можливість регулювати навантаження на дитячі голоси.

Як правило на перших репетиціях школярі відчувають скутість, їхні рухи незграбні. Тому доцільно колективно відпрацьовувати окремі рухи чи жести. Наприклад, вихід на сцену відповідно до характеру персонажа та обставин дії. Подібні явища спостерігались в усіх навчальних закладах на початковому етапі створення оперної трупи. Складність роботи над рухами для членів музичного театру полягає в тому, що їм доводиться не тільки грати, рухатися певним чином, але й співати. Свобода сценічних рухів відпрацьовується, зокрема, під час роботи над сценічними епізодами, над розігруванням уривків з нового спектаклю або придуманих сценок. З молодшими школярами таку форму роботи доцільно проводити у вигляді гри. Гуртківцям необхідно пояснювати, що:

1) рухи на сцені повинні бути такими ж природними як у житті; щоб діяти на сцені невимушено і вільно, бажано зосередити увагу на одному якомусь предметі, по-справжньому зацікавитися ним;

2) важливо подумати над двома питаннями: «Що я роблю?», «З якою метою?»

3) при цьому не слід захоплюватися зайвим теоретизуванням.

Якщо не має власного хореографа, варто до постановки опер залучати дітей, які навчаються в танцювальних гуртках, запрошувати професійного хореографа лише на генеральні репетиції.

До оформлення сцени, виготовлення костюмів, декорацій, освітлення слід ставитися серйозно і вдумливо. Нерідко фрагментами одних і тих же декорацій доводиться користуватися в різних виставах, що слід враховувати при розробці ескізів.

Декорації мають відповідати таким вимогам:

- 1) яскравість;
- 2) впізнаваність образів;
- 3) зручність використання;
- 4) легкість;
- 5) міцність;
- 6) універсальність.

Наприклад, у театрі «Дзвіночок» до вистави «Срібна дівчинка» силами художніх гуртків було підготовлено декорації: намальовано на заднику ліс; річку, яка після звільнення потекла своїм руслом, зображувала блакитна тканина, котру юні артисти примушували «хвилюватися».

Важливо, щоб характери персонажів були зрозумілі юним співакам і глядачам. Для цього корисно скласти їх короткі характеристики і обговорити з виконавцями.

Готуючи театральні костюми до вистави, слід пам'ятати, що вони повинні відповідати таким вимогам:

1. Нести образне навантаження, тобто підкреслювати ту або іншу рису вдачі героя, яка є головною.

2. Не доцільно перевантажувати оперний костюм дрібними деталями, які із залу погано видно. При необхідності можна використовувати блискітки, якими також захоплюватися не слід.

3. Одяг повинен бути зручним, не сковувати рухів.

4. Бажано дотримуватись принципу відносної історичної достовірності костюма.

Готуючи виставу, слід ретельно підбирати грим. Бажано користуватися тільки спеціальними фарбами, не застосовувати акварель, гуаш або інші барвники, шкідливі для здоров'я.

Декорації, костюми і грим повинні завжди підкреслювати різні сторони характеру персонажа. Тому необхідно завжди стежити за тим, щоб вони не суперечили один одному, а допомагали створювати цілісний образ.

Якщо у гуртку мало дітей, які опанували нотну грамоту, партії розучуються на слух. Послідовність цієї роботи така:

Керівник виконує пісню або арію спочатку сам або ж дає прослуховувати аудіозапис. Потім по фразях (2–4 такта) партія розучується з дітьми, звертаючи увагу на серйозні помилки і не переобтяжуючи їх роботою над виправленням дрібних неточностей. Немає сенсу вивчати всю пісню одразу, варто обмежитися лише уривком. Якщо ж на якусь роль є 2–3 виконавці, корисно вчити номер усім разом. Надалі доцільно репетирувати номери у присутності всього театрального колективу. Юні артисти таким чином звикають разом аналізувати успіхи, недоліки та запам'ятовують важливі зауваження керівника. Важливо, щоб інтерес дітей не був втрачений у результаті захоплення «нудним зубрінням».

Як вже зазначалося вище, у театрі «Дзвіночок» широко використовуються фонограми супроводу у виставах. Необхідно зауважити, що спів під фонограму акомпанементу, з одного боку, утруднює роботу, оскільки при цьому дещо сковується фантазія і обмежуються імпрізаційні можливості юних артистів. З іншого – фонограма здатна розвинути тембровий слух і додати яскравості виконанню, оскільки дає можливість записувати не тільки звучання фортепіано, а й ансамбль або оркестр. Можна використовувати сучасні електронні синтезатори.

У виставі не бажано застосовувати фонограму вокальних партій, як це роблять окремі естрадні виконавці. Такі виступи звичайно втрачають свою виховну слухачів, емоційна віддача артистів тут мінімальна. Зникає елемент спілкування співаків і слухачів, на якому заснований процес співтворчості.

Щоб підготувати якісну фонограму, необхідно спочатку точно вивірити оптимальні темпи танців, вокальних номерів, уважно вирахувати їх. Потім слід визначити характер фонограми для даної конкретної вистави. Якщо це буде класична опора (наприклад, "Коза-дереза" М. Лисенка), бажано записати акомпанемент у виконанні камерного оркестру або струнного квартету. Вельми полегшується робота, якщо керівник театру сам спроможний розписати або скорегувати партитуру. Інакше необхідно знайти кваліфікованого консультанта.

Коли запис зроблено, можна використовувати за бажанням такі варіанти монтажу фонограми:

1. З фіксованими паузами. Це вимагає великої точності в читанні монологів, відчутті розмовного темпу, оскільки не передбачається ввімкнення і вимкнення музичного центру або комп'ютера по ходу вистави.

2. Без фіксованих пауз. У цьому випадку велика відповідальність лягає на звукооператора, обов'язки якого може виконувати сам керівник або ж хтось із підготовлених старших школярів. Адже виникає необхідність зупинити музичний центр, що вимагає хорошого знання не тільки музики, а й особливостей фонограми на стихах номерів, які не повинні порушувати необхідний темп спектаклю, породжувати ніякове очікування, що негативно позначається на сприйнятті опери глядачами.

Необхідно стежити, щоб завершальні акорди номерів не обривалися, а затухали природно, тобто з дотриманням тривалостей, вказаних у партитурі. Фонограма повинна якомога точніше відповідати нотному тексту й виписаним у клавірі паузам, роллю яких у формоутворенні не можна нехтувати. Використання фонограми вимагає певної технічної оснащеності театру, наявності якісного музичного центру або комп'ютера. Важливо навчити дітей граційно брати мікрофон у руку і тримати його, що визначає значну свободу рухів і емоційність сприйняття. Коли запис змонтований і перевірений, слід переконатися в чіткій настройці магнітофона, оскільки можуть виникати спотворення тональної лінії вистави. До моменту початку використання фонограми бажано розібратися з виконавцями вокальні і танцювальні номери.

Якщо немає можливості систематично репетирувати виставу на сцені, можна організувати таку роботу в класі. Перед виступом 3–4 репетиції на сцені є обов'язковим мінімумом. На останні репетиційні заняття бажано запрошувати керівництво школи і вчителів, щоб діти усвідомили значущість своєї праці, звикли працювати у присутності глядачів.

Висновки. Дитяча опера є потужним засобом естетичного виховання дітей. Тому необхідно об'єднати зусилля науковців, педагогів і театральних діячів стосовно створення методики роботи з дитячим музичним театром і впровадження цієї методики у практику.

Робота в музичному театральному гуртку згуртовує дітей, розвиває в них відповідальність за спільну справу. Для відродження і розвитку жанру дитячої опери в Україні було б корисно доручати здобувачам освіти, які проходять педагогічну або виробничу практику здійснювати постановки невеликих оперних вистав, або їх фрагментів. Привертають увагу досліди постановки дитячих опер силами студентів педагогічних навчальних закладів.

Жанр дитячої опери потребує популяризації серед широких верств населення з тим, щоб розширити коло потенційних виконавців і їх шанувальників.

Література:

1. Кузьміна О. А. Жанрова своєрідність дитячої опери в композиторській практиці хх – початку ххі століття : Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства. Харків, 2019, 18 с.
2. Мозгалова Н. Г. Дитячі опери українських композиторів в практиці інструментально-виконавської підготовки вчителів музики. *Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових статей*. Педагогічні науки / Головний редактор Локарева Г. В. Запоріжжя : Запорізький національний університет, № 1, 2010, 254 с.
3. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі: навч.-метод. посібник. Тенopіль : Навчальна книга Богдан, 2000. 272 с.
4. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан. 2005, 360 с.
5. Терешенко Н. В. Естетичне виховання засобами бальної хореографії в системі освіти. *Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ 19 травня 2016 р. Київ, 2016, С. 209-214.
6. Ульянова В. С. Виховні можливості театального мистецтва. *Інноваційна педагогіка*, Випуск 19. Т. 1. 2019, с. 169-172.
7. Юцевич Ю. Є. Музика: словник-довідник. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2003. 352 с.

References:

1. Kuzmina O. A. (2019). Zhanrova svoieridnist dytiachoi opery v kompozytorskii praktytsi xx – pochatku xxi stolittia. (Genre specificity of children's opera in the composer's practice of the 20th and early 21st centuries) : Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata mystetstvoznavstva. Kharkiv, 18 s. (in Ukrainian).
2. Mozgalova N. H. (2010). Dytiachi opery ukrainskykh kompozytoriv v praktytsi instrumentalno-vykonavskoi pidhotovky vchyteliv muzyky. (Children's operas by Ukrainian composers in the practice of instrumental and performance training of music teachers). Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu: Zbirnyk naukovykh statei. Pedahohichni nauky / Holovnyi redaktor Lokarieva H. V. Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet, № 1, 254 s. (in Ukrainian).
3. Rostovskyi O. Ya. (2000). Metodyka vykladannia muzyky v osnovnii shkoli: navch.– metod. posibnyk. (Methodology of teaching music in primary school: teaching-methodical manual). Ternopil : Navchalna knyha Bohdan, 272 s. (in Ukrainian).
4. Rudnytska O. P. (2005). Pedahohika: zahalna ta mystetska. (Pedagogy: general and artistic). Ternopil : Navchalna knyha. Bohdan., 360 s. (in Ukrainian).
5. Tereshenko N. V. Estetychne vykhovannia zasobamy balnoi khoreohrafii v systemi osvity. (Aesthetic education is a resource of ballroom choreography in the education system). Osoblyvosti roboty khoreohrafa v suchasnomu sotsiokulturnomu prostori : materialy I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Kyiv 19 travnia 2016 r. Kyiv, 2016, S. 209-214 (in Ukrainian).
6. Ulianova V. S. (2019). Vykhovni mozhyvosti teatralnoho mystetstva. (Educational opportunities of theatrical art). Innovatsiina pedahohika, Vypusk 19. T. 1. s. 169-172 (in Ukrainian).
7. Yutsevych Yu. Ye. Muzyka: slovnyk-dovidnyk. (Music: dictionary-reference). Ternopil : Navchalna knyha. Bohdan, 2003. 352 s. (in Ukrainian).